

ABDULLA AVLONIY VA JADIDCHILIK HARAKATI

Azimova Dिल्фуза Usmonovna

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'limda matematika va ona tili kafedrası o'qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0006-2944-660X>

UDK 94 (575.1)

Annotatsiya: Ushbu maqola Abdulla Avloniy (1878–1934) hayoti, faoliyati va o'zbek jadidchilik harakatidagi o'rnini atroflicha tahlil qiladi. Maqolada Avloniyning ma'rifatparvarlik g'oyalari, yangi usuldagi maktablar tashkil etishdagi hissi, shuningdek, uning "Turkiy guliston yoxud axloq", "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim" kabi fundamental asarlari muhokama qilinadi. Shuningdek, uning teatr, matbuot va publitsistika sohalaridagi faoliyati, jamiyatni jaholatdan olib chiqish va milliy ongni yuksaltirish yo'lidagi sa'y-harakatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Avloniy, Jadidchilik, yangi usul maktablari, pedagogika, ta'lim, "Turkiy guliston yoxud axloq", Turkiston, matbuot, teatr.

Аннотация: В статье дается всесторонний анализ жизни, деятельности и места Абдуллы Авлони (1878–1934) в движении узбекского джадидизма. В статье рассматриваются просветительские идеи Авлони, его вклад в организацию школ нового образца, а также такие его фундаментальные труды, как «Турецкая роза или нравственность», «Первый учитель», «Второй учитель». Также освещается его деятельность в области театра, печати и журналистики, его усилия по выводу общества из невежества и повышению национального самосознания.

Ключевые слова: Абдулла Авлони, джадидизм, школы нового образца, педагогика, образование, «Турецкая роза или нравственность», Туркестан, пресса, театр.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the life, work and place of Abdulla Avloni (1878–1934) in the Uzbek Jadidism movement. The article discusses Avloni's ideas of enlightenment, his

contribution to the organization of new-style schools, as well as his fundamental works such as "Turkish Rose or Morality", "First Teacher", "Second Teacher". It also covers his activities in the fields of theater, press and journalism, his efforts to bring society out of ignorance and raise national consciousness.

Keywords: Abdulla Avloni, Jadidism, new-style schools, pedagogy, education, "Turkish Rose or Morality", Turkestan, press, theater.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). XX asr boshlarida O'zbekiston tarixida yuz bergan siyosiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar millatning o'zligini anglash, ma'naviy uyg'onish va taraqqiyot yo'lida muhim burilish davri bo'ldi. Ana shu davrda xalq taqdiriga befarq bo'lmagan, millat kelajagini o'zining asosiy burchi deb bilgan ziyolilar qatlami yetishib chiqdi. Ularning sa'y-harakatlari natijasida jadidchilik harakati vujudga keldi. Ushbu harakat vakillari orasida o'zining pedagogik, ma'naviy-ma'rifiy qarashlari, adabiy va ijtimoiy faoliyati bilan ajralib turadigan siymolardan biri bu — Abdulla Avloniydir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / METHODS). Maqolani tayyorlashda Abdulla Avloniyning hayoti va ijodini yorituvchi ilmiy-publitsistik matn, shuningdek, jadidchilik harakatining asosiy tamoyillari va yetakchi namoyandalari haqidagi ma'lumotlar asos qilib olindi. Tahlil jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi:

Tarixiy-qiyosiy tahlil: Avloniy faoliyatini o'sha davrning tarixiy-madaniy konteksti, jadidchilik harakatining umumiy yo'nalishlari bilan qiyosiy o'rganish.

Mavzuli-analitik yondashuv: Avloniyning pedagogik, ma'rifiy, adabiy va jurnalistik

faoliyatini alohida mavzularga ajratgan holda tahlil qilish.

Bosqichma-bosqich tahlil: Avloniyning pedagogik faoliyatini ma'lum davrlarga bo'lib, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlari va ahamiyatini yoritish.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Jadidchilik — bu faqat ta'lim tizimining yangilanishi emas, balki umumiy ma'naviy uyg'onish, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy ongni shakllantirishga qaratilgan madaniy-siyosiy harakatdir. XIX asr oxiriga kelib, Turkiston xalqlari an'anaviy maktab-madrasalarda berilayotgan diniy ta'limning zamonaviy ehtiyojlarga javob bera olmasligini anglab yetdilar. Jaholat, savodsizlik va mustamlakachilik siyosati tufayli madaniy turg'unlik yuzaga kelgan edi. Bu holat jadid ziyolilarini, jumladan, Avloniyni, yangi usuldagi maktablar ochish, darsliklar yozish, milliy teatr va matbuotni rivojlantirishga undadi.

Avloniy jadidchilikning nazariy tamoyillarini amaliyotga tatbiq etgan yetuk mutafakkir edi. Uning pedagogik qarashlari asosida insonparvarlik, ma'rifatparvarlik va ijtimoiy faollik yotadi. "Turkiy guliston yoxud axloq", "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim" kabi asarlari orqali u ta'lim-tarbiya sohasida axloqiy me'yorlar, ilmiy dunyoqarash va tanqidiy fikrlashni ilgari surdi. Bu darsliklarda diniy aqidaparastlik emas, balki dunyoviy bilim, axloqiy poklik, yurtparvarlik va fuqarolik mas'uliyati targ'ib etilgan.

Avloniy faoliyatidagi muhim jihatlaridan biri — milliy teatr va matbuot orqali xalq ongini uyg'otishdir. U birinchi teatr sahnalarini tashkil etib, spektakllar orqali ijtimoiy muammolarni ko'tarib chiqdi. "Nido", "Panohsizlar", "Advokatlik osonmi?" kabi pyesalari orqali xalqni hayotdagi haqiqatlarni anglashga chorladi. Bular jadidchilikning "xalq ichiga kirib, uni uyg'otish" g'oyasi bilan uyg'unlashgan edi.

Avloniy asarlarining dolzarbligi shundaki, u faqat o'z davrining emas, balki bugungi kun pedagogikasi va milliy taraqqiyot konsepsiyasi uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Uning asarlaridagi ijtimoiy adolat, axloqiy

tarbiya, milliy birlik, ilm-fanga hurmat kabi qadriyatlar hanuzgacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Avloniy va jadidlar harakatining tarixiy-madaniy asoslarini o'rganish — zamonaviy o'zbek ta'limi va ma'naviyatini chuqur anglash uchun zaruriy shartlardan biridir.

Abdulla Avloniy faoliyati tarixiy va madaniy kontekstda qaralganda, u o'zbek milliy uyg'onish harakatining peshqadamlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. U jadidchilik g'oyalarini chuqur anglab, ularni o'z ijodi va pedagogik faoliyati orqali amaliyotga tatbiq etdi. Avloniy merosi — bu nafaqat o'tmishga oid tarixiy haqiqat, balki bugungi kun yoshlari uchun ham ruhiy-ma'naviy tayanch, ilm va axloq namunasi hisoblanadi.

XIX asrning oxirlarida dunyo tamaddunida bo'layotgan ulkan madaniy —ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, yangi munosabatlar u yoki bu tarzda sekinlik bilan bo'lsada, Turkiston o'lkalariga kirib kela boshladi. Yangilik tarafdorlarini Abdulla Avloniy so'zi bilan aytganda, «Gazeta o'qig'uvchilarni» mullalar «jadidchi» nomi bilan[1] atar edilar. Jadidlar Usmonli Turkiyadagi «Ganch (yosh) turk»lar tashkilotlari ta'sirida «Yosh buxoroliklar», «Yosh xivaliklar», «Yosh turkistonliklar» degan nomlarda faoliyat olib borishgan. XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Turkistonda ma'rifatparvarlik harakati vujudga keldi. Ziyolilar jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish yo'llarini topishga harakat qiladi.

Xuddi shunday jarayon XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi tarkibiga kirgan Qrim, Kavkazorti, Turkiston, protektoratga aylantirilgan Buxoro amirligi va Xiva xonligida ham ro'y berdi. XIX asrning ikkinchi yarmida mustamlaka zulmi ostidagi ziyolilar o'z xalqlarini ma'rifatli qilish va ularning taraqqiyot darajasini ko'tarishga qaratilgan harakatlarni boshladilar.

1898-yilda Qo'qon shahrida Salohiddin domla ikkinchi jadid maktabini ochdi. 1899-yili Andijonda Shamsiddin domla va Toshkentda Mannon qori jadid maktabini ochib, ko'plab o'quvchilarning yangi usulda

ta'lim olishlariga erishdilar. O'rta Osiyoda taraqqiyparvarlar rivojlangan jamiyat yaratishdek o'z g'oyalarini amalga oshirishda mutaassiblik, loqaydlik, qoloqlikka qarshi kurash olib borishga alohida ahamiyat berganlar. Ular bu vazifalarni amalga oshirishda quyidagi yo'nalishlarni ustuvor deb hisoblaganlar: o'lkada yangi usul maktablari tarmog'ini kengaytirish, qobiliyatli yoshlarni chet elga o'qishga yuborish, turli ma'rifiy jamiyatlar va teatr truppalari tuzish, gazeta va jurnallar chop etish, xalqning ijtimoiy-siyosiy va madaniy ongini yuksaltirish yo'li bilan Turkistonda milliy demokratik davlat qurish edi. Ilg'or milliy ziyolilar faoliyatining muhim yo'nalishi yangi usul maktablari tarmog'ini kengaytirish edi. Bu maktablar bolalarning tez va oson savodxon bo'lishlarini Ta'limda raqamli texnologiyalarni tatbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari ta'minlabgina qolmay, balki ularda fanatizm va konservatizmdan xoli bo'lgan yangi dunyoqarashning shakllanishiga ham xizmat qilar edi. Yangi usul maktablarida ta'lim jarayonida Yevropa standartlari mezon qilib olingan edi. Arifmetika, tarix, geografiya, tabiatshunoslik asoslari singari fanlar bilan bir qatorda islom ta'limoti asoslarini o'rganishga ham katta e'tibor berilgan. Yangi darsliklar yaratish masalasi juda dolzarb bo'lib turar edi.

Dastlabki paytlarda Turkistondagi yangi usul maktablarining ko'pchiligida Qozon va Orenburgda nashr etilgan darslik va o'quv qo'llanmalaridan foydalanildi. Toshkent, Buxoro, Samarqand, Andijon, Qo'qon, Xiva shaharlari jadidchilik harakati markaziga aylandi.

XX asr boshlariga kelib Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona vodiysi shaharlarida o'nlab jadid usulidagi maktablar ochildi. Jadidlar maktablarda yoshlarni bilimli va ma'rifatli qilib tarbiyalab, ular orqali Turkistonda mustaqil davlat barpo etish uchun milliy davlatchilik g'oyalarini ilgari surganlar. XX asr boshiga kelib Turkistonda jadid ziyolilarining butun bir avlodi, o'lka ma'naviy-ma'rifiy soha taraqqiyotiga, milliy madaniyatning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan namoyandalari vujudga keldi. Bular Samarqandda Mahmudxo'ja Behbudiy,

Abduqodir Shakuriy, Saidahmad Siddiqiy-Ajziy, Toshkentda Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Ubaydullaxo'ja Asadullaxo'jayev, Buxoroda Abdurauf Fitrat, Sadriddin Ayniy, Fayzulla Xo'jayev, Farg'ona vodiysida Hamza Hakimzoda Niyoziy, Obidjon Mahmudov, Abdulhamid Cho'lpon, Is'hoqxon Ibrat, Xivada Boboxxun Salimov, Polvonniyoz hoji Yusupov va boshqalar edi. Ular vatanparvar, ma'rifatparvar, Turkiston o'lkasida jadidchilik harakatining asoschilari va rahnamolari hisoblanadi. Turkiston jadidlarini birlashtirishda «O'rta Osiyo jadidlarining otasi» deb tan olingan Mahmudxo'ja Behbudiy (1875–1919) ning xizmati katta bo'ldi. Dastlab Samarqand, so'ngra Buxoro madrasalarida tahsil olib, imom-xatib, qozi, keyin muftiy darajasiga ko'tarildi. Behbudiy O'rta Osiyo jadidchilik harakatining asoschisi va yo'lboshchisi edi. Turkistonda ma'rifatparvarlik harakatining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan shaxs hisoblanadi. Behbudiyning tashabbusi bilan o'z otasi sharafiga «Behbudiya kutubxonasi» deb atalgan kutubxona tashkil qilingan. O'zbek milliy teatrining shakllanishida jadidlarning o'rni katta edi.

Jadidchilik harakati jamiyatni yangilashga, ilmiy va madaniy rivojlanishni yangi shakllarda ifodalashga intildi. Shu sababli, jadid pedagoglari o'zlarining maqsadlariga erishish uchun, xalq ta'limini yangilash, o'zgarishlarni amalga oshirish yo'lida juda ko'p kuch va vaqt sarfladilar. Avloniyning pedagogik qarashlari ham aynan shu harakatning bir qismi sifatida shakllandi va rivojlandi.

XX asrning boshlarida, O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotda kuchli o'zgarishlar yuz bera boshladi. Bu davrda milliy anglash va ta'limda yangi o'zgarishlarga ehtiyoj tug'ildi. Shuningdek, o'zbek xalqining o'z ma'naviy va madaniy qadriyatlarini qayta tiklash, yangi jamiyat qurish istagi rivojlandi. Ushbu davrda jadidchilik harakati millatni yuksaltirish, ta'limni yangilash va xalqni ilmfan sohasida oldinga olib chiqish yo'lida katta o'rin tutdi. Jadidchilar yangi g'oyalar, pedagogik usullar va ta'lim metodlarini ishlab

chiqib, ularni keng jamoatchilikka taqdim etdilar. Abdulla Avloniy shu harakatning yetakchi figurasi sifatida ajralib turdi.

Uning bolaligi o'tmishda, an'anaviy, diniy ta'limni olish bilan o'tdi. Biroq Avloniy yoshligidan yangilikka intilish, ilm-fanga bo'lgan qiziqish bilan ajralib turdi. Avloniy o'zining dastlabki ta'limini maktabda olgan bo'lsa-da, u ilgari surayotgan pedagogik g'oyalari faqat an'anaviy tizimga tayanib qolmasdan, ilm-fan va yangiliklarga asoslangan metodlarni ham ilgari surdi. Shuning uchun ham Avloniy yangi pedagogik g'oyalarni qo'llab-quvvatlab, o'zining tajriba va bilimlarini keng ommaga taqdim etishga harakat qildi.

Avloniyning jadidchilik harakatiga qo'shilishi, uning hayotida katta burilish nuqtasiga aylandi. Jadidchilik faqat ta'limni yangilashni emas, balki xalqni yangi g'oyalar va madaniy qadriyatlar asosida tarbiyalashni ham nazarda tutgan edi. Avloniyning ta'limga bo'lgan yondashuvi aynan shu yo'nalishda rivojlandi.

Abdulla Avloniyning pedagogik merosi milliy madaniyat va ta'lim tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. U ta'limni nafaqat ilmiy, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya manbai sifatida ko'rdi. Avloniy o'z asarlarida xalqning milliy qadriyatlarini, din va axloqni ta'lim jarayoniga joriy etish zarurligini ta'kidlab o'tdi. U o'zining pedagogik g'oyalari ilgari surish orqali nafaqat yangi ta'lim tizimini yaratishga, balki yoshlarni tarbiyalashda ularga milliy g'urur, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi axloqiy qadriyatlarni singdirishga harakat qildi.

Avloniyning faoliyati va pedagogik qarashlari o'z vaqtida zamonaviy ta'limning yangi talablariga javob berishga intildi. Uning asosiy maqsadi — o'quvchilarda intellektual, ma'naviy va ijtimoiy bilimlarni o'rgatish, shuningdek, ularda milliy tafakkur, xalq madaniyati va an'alariga hurmat tuyg'usini shakllantirish edi.

Avloniy faqatgina ta'limni yangilashga emas, balki yoshlar tarbiyasida yuksak axloqiy qadriyatlarni tarbiyalashga ham katta e'tibor qaratdi. Uning pedagogik qarashlari faqatgina ilmiy bilimlarga asoslanib qolmay, balki

insonning ma'naviy-axloqiy shakllanishiga ham katta ta'sir ko'rsatdi.

Avloniy o'zining pedagogik faoliyatida an'anaviy ta'lim tizimidan tashqariga chiqib, milliy g'oya va qadriyatlarni asosiy tamoyil sifatida qabul qildi. U ta'limni nafaqat ilmiy jihatdan, balki ma'naviy va axloqiy nuqtai nazardan ham rivojlantirishga harakat qildi. Uning pedagogik qarashlarining asosida xalqni bilim olishga qiziqtirish, shuningdek, ularni axloqiy tarbiya va ma'naviy yuksalishga yo'naltirish g'oyasi yotadi. Avloniy o'z asarlarida ta'limning asosiy maqsadi o'quvchilarda ilmiy bilimlarni berishdan tashqari, insoniy fazilatlarni ham shakllantirish ekanligini ta'kidlaydi.

Avloniy ta'limning muhim komponenti sifatida ma'naviy tarbiyani ajratib ko'rsatdi. U ta'limni faqat ilm-fan bilan cheklanmasdan, unga ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni ham singdirish zarurligini ko'rsatdi. Uning fikricha, maktabda o'qitilayotgan fanlar yoshlarni nafaqat bilim bilan, balki o'zligiga, milliy qadriyatlariga, tarixiy merosiga ham mehr uyg'otishi kerak. O'zbek xalqining tarixiy tajribasini, uning axloqiy qadriyatlarini o'qitish ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi zarur edi.

Pedagogik faoliyatida Avloniy Islom dinini va uning tarbiyaviy jihatlarini ham yuksak qadrladi. U ta'limda diniy-axloqiy qadriyatlarni o'rganishning ahamiyatini qayta tiklashga harakat qildi. Dinni o'rganish o'quvchilarda insonparvarlik, adolat, to'g'rilik, axloqiy poklik kabi sifatlarni tarbiyalashda muhim o'rin tutishi kerakligini ta'kidlagan.

Avloniy pedagogik faoliyatini turli bosqichlarda amalga oshirgan.

Abdulla Avloniy (1878–1934) — o'zbek pedagogik tafakkurining asoschilaridan biri bo'lib, uning ma'rifiy va tarbiyaviy faoliyati xalqimizning madaniy-ma'naviy uyg'onishida beqiyos rol o'ynagan. Avloniy faoliyati faqatgina o'qituvchilik bilan cheklanmagan, balki u adabiyot, teatr, jurnalistika va ijtimoiy islohot sohalarini pedagogik g'oyalar bilan bog'lab olib borgan. Uning pedagogik qarashlari zamon talablaridan kelib chiqib bosqichma-bosqich takomillashgan va o'zbek

xalqining tarixiy taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq holda shakllangan.

Quyida Avloniy pedagogik faoliyati uch asosiy bosqichga ajratilib, ilmiy tahlil qilinadi.

1-bosqich: Ma'rifiy uyg'onish davri (1890-yillar oxiri – 1910-yillar boshi)

Bu bosqich Avloniyning ilmga intilishi, savodxonlik va ma'rifatni keng targ'ib qilishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan davridir. U yangi usuldagi maktablar ochish harakatida bo'lib, an'anaviy maktab-madrasalarning eskirgan tizimini isloh etishga kirishadi. Shu davrda u Toshkentda birinchi yangi usul maktablarini ochadi va bu dargohlarda o'zi shaxsan dars beradi.

Avloniy shu bosqichda o'zining ilk darsliklarini yaratishga kirishadi. Jumladan, "Birinchi muallim" (1909) va "Ikkinchi muallim" (1912) darsliklari ta'lim mazmunini zamonaviylashtirishda katta ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu darsliklarda dunyoviy bilimlar, axloqiy-me'yoriy tushunchalar, ona tilini o'rgatish metodikasi muhim o'rin egallaydi.

Bu bosqichdagi faoliyati jadidchilik harakati bilan to'liq uyg'unlikda olib borilgan bo'lib, Avloniy o'z pedagogik faoliyatida xalqni uyg'otish, yoshlarni ilm-fan bilan qurollantirish g'oyasini birinchi o'ringa qo'ygan.

2-bosqich: Madaniy-ma'rifiy faoliyatning kengayish davri (1910–1920-yillar)

Ikkinchi bosqichda Avloniy faqat maktab bilan cheklanmay, pedagogik g'oyalarni keng jamoatchilik orasida targ'ib qilishga intiladi. U bu davrda teatr, matbuot, publitsistika kabi ommaviy vositalar orqali xalq ongini yuksaltirishni maqsad qilgan.

Avloniy 1913-yilda yozgan "Turkiy guliston yoxud axloq" asari bu bosqichdagi pedagogik faoliyatining yuksak cho'qqisidir. Mazkur kitob yosh avlodni axloqiy tarbiyalash, milliy ong va insoniy fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, o'z davrida pedagogik metodologiya sohasida muhim yangilik bo'lgan.

Shuningdek, u teatrni "xalqni tarbiyalashning kuchli quroli" deb bilib, spektakllar orqali savodsizlik, jaholat, adolatsizlik kabi ijtimoiy illatlarga qarshi kurashgan. Uning dramalari didaktik

xarakterda bo'lib, axloqiy g'oyalarni ommaga etkazishga xizmat qilgan.

Bu bosqichda Avloniy maktab ta'limini isloh qilish bilan birga, o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish masalasiga ham katta e'tibor qaratgan. U o'qituvchi shaxsiga katta e'tibor berib, uni «millat tarbiyachisi» sifatida talqin etgan.

3-bosqich: Davlat tizimidagi pedagogik faoliyat (1920–1934-yillar)

Bu bosqichda Avloniy Sovet hokimiyati davrida rasmiy ta'lim tizimi bilan faol ishlay boshlaydi. U xalq maorifi bo'yicha turli lavozimlarda ishlaydi, o'quv dasturlari va metodik materiallar ishlab chiqishda qatnashadi.

Ushbu davrda u o'zining boy pedagogik tajribasini davlat maktab tizimiga tatbiq etishga harakat qilgan. Ayniqsa, o'zbek maktablarini dunyoviylashtirish, fanlarni ona tilida o'qitish va bolalarni yoshligidan jamoaviy ishlarga jalb qilish masalalariga e'tibor qaratadi.

Avloniy bu davrda ham o'qituvchilar tayyorlashni ustuvor vazifa sifatida ko'rgan va respublika bo'ylab ta'limni ommalashtirishda faol ishtirok etgan. Shu bilan birga, u o'zining avvalgi ma'rifiy g'oyalaridan voz kechmagan, balki ular asosida yangi siyosiy-ijtimoiy kontekstga moslashtirilgan ta'lim konsepsiyasini shakllantirgan.

Abdulla Avloniy pedagogik faoliyati bir necha bosqichda rivojlanib, har bir bosqich o'zining muayyan tarixiy-madaniy sharoitiga, ijtimoiy-siyosiy vaziyatiga qarab shakllangan. U ilk bosqichlarda jadidchilik g'oyalari orqali maktab islohoti va ma'rifatni yoyish bilan shug'ullangan bo'lsa, keyingi bosqichlarda bu g'oyalarni keng ijtimoiy qatlamlarga yetkazish, ommaviy madaniyat vositalari orqali pedagogik g'oyalarni targ'ib qilishni maqsad qilgan. So'nggi bosqichda esa rasmiy davlat tizimi doirasida pedagogik islohotlarni hayotga tatbiq etgan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Abdulla Avloniyning pedagogik merosi milliy madaniyat va ta'lim tizimining rivojlanishiga ulkan ta'sir ko'rsatdi. U ta'limni nafaqat ilmiy, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya manbai sifatida ko'rgan. Uning

asarlarida xalqning milliy qadriyatlarini, din va axloqni ta'lim jarayoniga joriy etish zarurligi ta'kidlangan. Avloniyning faoliyati va pedagogik qarashlari o'z vaqtida zamonaviy ta'limning yangi talablariga javob berishga intilgan. Uning asosiy maqsadi —

o'quvchilarda intellektual, ma'naviy va ijtimoiy bilimlarni o'rgatish, shuningdek, ularda milliy tafakkur, xalq madaniyati va an'analariga hurmat tuyg'usini shakllantirish edi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2004.
2. Avloniy A. *Adabiyot yoxud milliy she'rlar*. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2013.
3. Qalandarova D.A. Abdulla Avloniy darsliklarining bugungi kundagi ahamiyati. // *sciencepromotion.uz*, 2024-yil 30-may.
4. Avloniy A. *Ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlar: O'zbekiston xalq pedagogikasi*. – Toshkent: Ma'naviyat, 1991.
5. Olim O. *Jadid adabiyoti namoyondalari: Abdulla Avloniy*. – Toshkent: Zabarjad Media, 2022. – 432 b.
6. Avloniy A. *Tanlangan asarlar* (Selected Works). Ikki jildda. / Nashrga tayyorlovchi: B. Qosimov. – Toshkent: Ma'naviyat, 1998.